

CZU: 342.15:94(478)

CONSOLIDAREA STATALITĂȚII REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL ACTELOR JURIDICE – 660 DE ANI DE LA ÎNTEMEIEREA ȚĂRII MOLDOVEI

Victor PUȘCAȘ,

doctor în drept, conferențiar universitar, USEM

Faptele istorice confirmă întemeierea Țării Moldovei în 1359 și recunoașterea ei ca stat la 2 februarie 1365, unirea Țării Moldovei cu Valahia în 1859, formarea României în 1862 și recunoașterea ei ca stat în 1878. Însă unii cercetători ai istoriografiei contemporane atât din România, cât și unii colegi de ai lor din Republica Moldova fac tot posibilul ca aceste fapte să fie date uitării și să se memorizeze numai informația despre România.

Autorul nu pune la îndoială statalitatea României, dar cercetează statalitatea Moldovei medievale, moderne și contemporane și ajunge la concluzia că anume Moldova, Moldova de Răsărit din 27 august 1991 – Republica Moldova, cum este recunoscută în Declarația de Suveranitate, din 23.06.1990, „are istorie proprie, cultură și tradiții milenare”. Cercetările prezentului material s-au axat la studierea și stabilirea sistemului național de drept. Concluzia – necătând la întreruperea continuității juridice a statului moldovenesc, Republica Moldova a dispus de o identitate constituțională în dezvoltare și de un patrimoniu constituțional propriu.

Cuvinte-cheie: *Condicile, colecțiile legiurilor, cronică, pravilă, hrisov, constituție, dreptul moldovenesc, identitate națională, identitate constituțională, patrimoniu constituțional.*

STRENGTHENING THE STATEHOOD OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF LEGAL ACTS - 660 YEARS SINCE THE FOUNDING OF THE MOLDOVAN STATE

Victor PUȘCAȘ,

PhD in Law, Associate Professor, University of European Studies of Moldova,

Historical facts confirm the founding of Moldavia in 1359 and its recognition as a state at February 2, 1365, the union of Moldavia with Wallachia in 1859, forming of Romania in 1862 and its recognition as a state in 1878. However, some scholars of contemporary historiography both in Romania and some of their colleagues from Moldova use all the possibilities for these facts to be forgotten and to memorize only the information about Romania.

The author does not question the statehood of Romania, but examines the statehood of modern and contemporary medieval Moldavia and concludes that Moldova, the Eastern Moldova of August 27, 1991 - the Republic of Moldova, as acknowledged in the Declaration of Sovereignty of 23.06.1990, has its own history, culture and millenary traditions.”The research of this material is focused on studying and establishing the national law system. The conclusion - notwithstanding the interruption of the legal continuity of the Moldovan state, the Republic of Moldova has a constitutional identity in development and its own constitutional patrimony.

Keywords: *Register, collections of laws, chronicle, rule, charter, constitution, Moldovan law, national identity, constitutional identity, constitutional patrimony.*

Acum 660 de ani pe harta Europei a apărut un nou stat – Țara Moldovei. Noua formațiune statală întemeiată în anul 1359 dispunea de un șir de elemente contemporane caracteristice statului: populație, teritoriu, frontiere, putere politică decisivă, limbă și altele. Formațiunea ca stat, a fost recunoscută în context internațional la 2 februarie 1365, prin diploma regală a suveranului statului vecin, ce era o mare putere regională în Europa de atunci – regatului Ungariei [31].

Noul stat, Țara Moldovei, dis-

punea și de un sistem de drept, fie fiind și el aflat în starea sa incipientă, conturată potrivit practicilor statelor medievale.

Instituția politico-administrativă supremă a statului o asigura Domnitorul, fiind nu numai suveranul țării, dar și șeful întregii administrații centrale. Domnitorul era și judecătorul suprem, care la judecarea conflictelor se călăuzea de obiceiurile pământului – reguli tradiționale nescrise.

La Universitatea de Studii Europene din Moldova a fost organi-

zată o conferință la tema „Evoluția constituționalismului în Republica Moldova”. Participanții la conferință au analizat fenomenul constituționalismului, începând cu perioada formării statalității moldovenești și până în ziua de astăzi. Un tânăr cercetător, în referatul prezentat în cadrul conferinței, a ajuns la concluzia că „*statul moldovenesc - Țara Moldovei, a purces pe calea dezvoltării/construirii propriului sistem de drept odată cu formarea statalității moldovenești*” [21]. Nu putem să nu fim de acord

cu această concluzie. Sistemul moldovenesc de drept s-a dezvoltat pe calea reglementărilor juridice potrivit realităților existente perioadelor istorice respective.

Precum apreciază profesorul universitar, doctor habilitat în științe istorice, domnul Alexandru Roman [38], în manualul său recent publicat „Istoria prava Moldovii”, la dezvoltarea sistemului de drept moldovenesc au contribuit, mai întâi de toate Condițiile și colecțiile legiuirilor, ideile cărora își iau începutul încă în secolul XIV, concomitent cu întemeierea Țării Moldovei. Aceste Condiții conțineau nu numai norme religioase, dar și norme ale dreptului civil și penal. Unele dintre ele se componeau în sânul lăcașurilor sfinte, altele se întâlneau de puterea politică.

În timpul domniei lui Ștefan cel Mare (1457-1504) [19] funcționa Cronica de la Bistrița care reglementa structura statului feudal ca o putere centrală consolidată.

Cercetătorii mai numesc „Pravila de la Bisericiani” (1512) [17], „Pravila de la Neamț” (1557) [17], „Pravila de la Putna” (1581) [17], „Pravila de la Bistrița Moldoveană” (1618), „Pravila lui Vasile Lupu” (1646) [45] recunoscută în unele izvoare ca „Pravila Moldovei”, „Hrisovul lui Constantin Mavrocordat” (1741) – cunoscut în Europa sub numele de “Constituție”, fiind publicat în revista franceză “Mercure de France” [20].

Nu putem să nu amintim de încercările ulterioare ale societății moldovenești de a adopta legile fundamentale ale statului. Se poate vorbi de Constituția „Cărvunarilor” de la Iași din 1822 [18]. Ea prevedea principii inspirate de Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului din 1789, generată de Marea Revoluție Franceză din 1789. Însă Constituția „Cărvunarilor” a rămas ca proiect, nefiind realizat din cauza afectării, cum se afirmă, a intereselor imperiilor rus și otoman.

Aceeași soartă a împărțit și proiectul Constituției Republicii Democratice Moldovenești din ianuarie 1918 (publicat pentru discuții în ziarul „Sfatul Țării”, dar

neadoptat deja după impunerea votului din 27.03.1918) [43].

Orientarea spre conducerea efectivă a Moldovei de Răsărit, de către organul reprezentativ – Sfatul Suprem prevedea și „Așezământul organizării Basarabiei din 29.04.1818. Acest document juridico-administrativ prevedea păstrarea identității naționale a moldovenilor și recunoașterea limbii oficiale – limba moldovenească.

Însă cu regret, regulile progresive ale „Așezământului” au funcționat doar până în 1828, fiind mai apoi înlocuite cu reguli de guvernare prin care patria moldovenilor a fost transformată într-o gubernie ordinară a imperiului rus.

Realitatea istorică cunoaște și alte acte juridice, care ne permit să afirmăm că atât în perioada medievală, cât și cea, numită în Europa secolelor XVIII-XIX, ca modernă, „dreptul moldovenesc capătă un caracter exclusiv național din toate punctele de vedere: percepțional, personal și lingvistic ” [21] și merită să fie recunoscut și studiat ca o disciplină obligatorie în spațiul academic al Republicii Moldova.

Vorbesc despre statuarea dreptului moldovenesc luând în considerație și condițiile de existență a statului care, după afirmațiile lui Grigore Ureche, Moldova s-a dezvoltat, aflându-se „în calea tuturor răutăților” [44], fiind așezată geografic la intersecția imperiilor Roman de Răsărit/bizantin (476-1453), Otoman (1223-1923), Rus (1721-1917), Habsburgic (până în 1867) și Austro-ungar (1867-1918), la intersecția a trei culturi mondiale (slavonă, latină și orientală), la intersecția a trei religii și trei ideologii [34]. La acest capitol vom constata și faptul, că Moldova de Răsărit din interfluviile Nistru, Prut-Dunăre, n-a participat la formarea Statului Român ce s-a produs acum 160 de ani, în 1862. Ea s-a aflat în componența Rusiei Țariste mai mult de o sută de ani, 22 de ani în componența României regale, peste 50 de ani în componența Uniunii Sovietice.

Însă, poporul nostru, dornic de libertate, pe parcursul secolelor și-a păstrat identitatea națională –

moldoveni și limba maternă – moldovenească, iar statul și-a îndeplinit misiunea sa, la nivel regional, în toate perioadele sale de existență – protejarea drumului comercial din nordul Europei spre Marea Neagră, numit – „Drumul comercial moldovenesc”, apărarea creștinătății, păstrarea coridorului între Vest și Est, astăzi numit de unii cercetători „Podul de aur” între două părți ale Europei: Răsărit și Asfințit [25; 36; 39, p. 296-316].

Atunci când se studiază dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova, constituționaliștii moldoveni cercetează dezvoltarea statului moldovenesc în context, nu numai cu actele juridice fundamentale ale Moldovei medievale și a perioadei istorice moderne, dar și în context cu Constituțiile RAS-ȘM din 1925 și 1938 și, mai ales, cu Constituțiile RSSM din 1941 și 1978 [23; 16; 24].

Însă statalitatea Republicii Moldova la nivel contemporan s-a aflat în deplină desfășurare și consolidare la sfârșitul și începutul anilor 80-90 ai secolului trecut.

Cum menționează primul Președinte al Parlamentului, și primul Președinte al Republicii Moldova, domnul Mircea Snegur, la începutul anilor „90”, în fața societății și a statului stăteau obiectivele:

- ”Organizarea cadrului politic și juridic al statului;
- Pregătirea premiselor pentru deetanizarea patrimoniului obștesc și trecerea la economia de piață;
- Crearea condițiilor prielnice pentru emanciparea intelectuală a poporului, angajarea lui în circuitul valorilor spirituale și morale, dominante în spațiul european” [42].

Legea N3464 din 31.08.1989, semnată de domnul Mircea Snegur în calitate de Președinte al Prezidiului Sovietului Suprem, a recunoscut necesitatea de a lua sub ocrotirea statului limba moldovenească ca limbă de stat, care nu este altceva decât una dintre premisele existenței națiunii moldovenești în cadrul formației sale național-statale suverane. În partea introductivă a Legii este di-

rect stipulat că Legea nr. 3464 „are menirea să contribuie la realizarea suveranității depline a republicii” [7].

O însemnătate istorică pentru statalitatea Republicii Moldova o are Declarația de Suveranitate din 23.06.1990 [4]. Primul Parlament de legislatura a XII-a, ales în mod democratic, a recunoscut în acest act istoric, că „înțelegând responsabilitatea istorică pentru soarta Moldovei, care are istorie proprie, cultură și tradiții milenare...” a pronunțat actul de autodeterminare a Republicii Moldova ca stat suveran și separării ei față de URSS. A fost legiferată restaurarea suveranității depline a poporului moldovenesc, limitată în cadrul statului unional totalitar. Potrivit Declarației, legile unionale urmau să fie puse în aplicare pe teritoriul Republicii Moldova numai după ce erau ratificate de Parlamentul Moldav, iar cele în vigoare, ce contraveneau suveranității urmau să fie suspendate. De asemenea, Declarația a instituit cetățenia Moldovei, dreptul suveran la teritoriu, proprietate, menținerea relațiilor diplomatice directe cu toate țările lumii, respectarea Cartei ONU; participarea la crearea unui nou sistem de securitate în Europa și altele.

La 27 iulie 1990, a fost adoptat Decretul cu privire la puterea de stat [8]. Acest act a fundamentat principiile dezideologizării puterii, depolitizării colectivelor de muncă și de învățământ și separării puterilor în stat.

Paralel cu adoptarea acestor acte istorice au fost promovate un șir de legi constituționale: cu privire la noul Drapel de stat [11] și Stema de stat [12], schimbarea denumirii statului [10], înlocuirea formelor de proprietate obștească și cooperativ - colhoznică cu proprietatea publică și privată [6] și altele.

Aceste prevederi au primit un veșmânt constituțional necesar, fiind introduse în Constituția din 15 aprilie 1978, care au funcționat până la 29 iulie 1994 [15].

Procesul de tranziție a consolidării statalității moldovenești la nivel internațional a fost finalizat prin

Declarația de Independență din 27 august 1991 care a proclamat că:

„Republica Moldova este un stat suveran, independent și democratic, liber să-și hotărască prezentul și viitorul, fără de niciun amestec din afară, în conformitate cu idealurile și năzuințele sfinte ale poporului în spațiul istoric al devenirii sale naționale” [5].

Cu siguranță putem constata că actele normative, inclusiv și cele politico-juridice, care stabileau și stabilesc orânduirea statală a statului nostru, reprezintă o identitate constituțională în dezvoltare și constituie patrimoniul constituțional al Republicii Moldova.

Astăzi suveranitatea și independența statului Moldovenesc – Republica Moldova, confirmată prin referendumul național din 6 martie 1994 [13], numit la „Sfat cu poporul” în cadrul căruia peste 95 la sută din participanți s-au expus pentru consolidarea statalității, sunt recunoscute de circa 180 de state ale lumii, dintre care cu peste 150, fiind stabilite relații diplomatice [26]. Republica Moldova este membru cu drepturi depline a celor mai prestigioase organizații internaționale: ONU, OSCE, Consiliul Europei și altele.

Ca răspuns la unele provocări, Parlamentul Republicii Moldova la 31.03.2016, a declarat că „își confirmă devotamentul față de principiul incontestabilității articolului 1 din Constituție, care stabilește că Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil” [14].

Aspirațiile societății moldovenești sunt statornicite în Constituția Republicii Moldova, anul acesta, la 29 iulie vom marca un sfert de secol de la adoptarea acesteia.

În Preambulul Constituției se stipulează că „Având în vedere continuitatea statalității poporului moldovenesc în contextul istoric și etnic al devenirii lui ca națiune” se adoptă actuala Constituție [1].

Articolul 7 al acestui act fundamental confirmă că „Constituția Republicii Moldova este Legea ei supremă. Nicio lege și niciun alt act juridic care contravine preve-

derilor Constituției nu are putere juridică” [1].

Marcând la data de 02 februarie 2019, jubileul de 660 de ani de la întemeierea Statului Moldovenesc, parte a căruia am fost de la înființare, putem concluziona că Republica Moldova ca stat suveran și independent are toate actele în regulă, afirmate prin sistemul de drept național și confirmate de dreptul internațional.

Referințe bibliografice

Acte normative:

1. Constituția Republicii Moldova, 29 iulie 1994, Monitorul oficial al Republicii Moldova, nr.1 din 12 august 1994. [On-line]: http://www.ccrm.md/file/Acte_leg/Constitutia.pdf.
2. Constituția Republicii Moldova: Comentariu, ARC, Chișinău 2012.
3. Blocul de constituționalitate, Curtea Constituțională, 2016.
4. Declarația cu privire la suveranitate. În: Veștile nr. 8, 1990.
5. Lege privind Declarația de independență a Republicii Moldova Nr. 691 din 27.08.1991, în Monitorul Oficial Nr. 11-12, 1991. [On-line]: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=313228&lang=1>
6. Legea cetățeniei Republicii Moldova nr. 1024-XIV din 2 iunie 2000 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 98-101/709 din 10 august 2000). [On-line]: <http://lex.justice.md/md/311522/>.
7. Lege cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești Nr. 3465 din 01.09.1989, în Veștile Nr. 9, 1989. [On-line]: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=312813>
8. Decret cu privire la puterea de stat Nr. 201 din 27.07.1990, în Veștile, 1990, Nr. 8. [On-line]: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=289599>
9. Lege privind Drapelul de Stat al Republicii Moldova Nr. 217 din 17.09.2010, în Monitorul Oficial Nr. 231-234, 2010. [On-line]: <http://lex.justice.md/md/336791/>
10. Lege cu privire la schimbarea denumirii statului R.S.S. Moldova în Republica Moldova Nr. 589 din

23.05.1991, în Monitorul Oficial Nr. 7-10, 1991. [On-line]: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=313220>

11. Hotărâre despre aprobarea Regulamentului cu privire la Drapelul de Stat al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești Nr. 17 din 12.05.1990 (Lege privind Drapelul de Stat al Republicii Moldova Nr. 217 din 17.09.2010, [On-line]: <http://lex.justice.md/md/336791/>)

12. Lege cu privire la Stema de Stat a Republicii Moldova Nr. 337 din 03.11.1990, în Veștile Nr. 11, 1990 (LEGE privind Stema de Stat a Republicii Moldova Nr. 32 din 07.03.2013, în Monitorul Oficial Nr. 97-103, 2013. [On-line]: <http://lex.justice.md/md/347647/>)

13. Referendumul republican din 06 martie 1994, sub titlul "La Sfat cu Poporul".

14. Hotărâre pentru aprobarea Declarației Parlamentului Republicii Moldova cu privire la inviolabilitatea suveranității, independenței și neutralității permanente a Republicii Moldova Nr. 47 din 31.03.2016, în Monitorul Oficial Nr. 90-99, 2016. [On-line]: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=364099>

15. Constituția RSS Moldovenești (1978), abrogată prin Constituția din 29.07.1994. [On-line]: [https://ro.wikipedia.org/wiki/Constituția_RSS_Moldovenești_\(1978\)](https://ro.wikipedia.org/wiki/Constituția_RSS_Moldovenești_(1978))

Monografii, manuale, articole științifice:

16. CÎRNAȚ, Teodor, *Drept constituțional*, Editura "Prin - Caro" SRL. Chișinău, 2010.

17. "Codicii și colecțiile legiuirilor Bisericii Ortodoxe Române" [On-line]: <https://www.crestinortodox.ro/drept-bisericesc/codicii-colectiile-legiuirilor-bisericii-ortodoxe-romane-69923.html>, (accesat 02 Februarie 2019).

18. "Constituția Cărvunarilor", [On-line]: https://ro.wikipedia.org/wiki/Constituția_Cărvunarilor, (accesat 02 Februarie 2019).

19. "Cronica lui Ștefan cel Mare 1457-1499" [On-line]: <http://m.moldovenii.md/md/section/174/content/968>, (accesat 02 Februarie 2019).

20. Domnii Țării Moldovei, Chișinău, Civitas, 2005.

21. GAFTON, Mihai, *Evoluția constituțională în Moldova medievală: o privire asupra actului juridic*, Culegere de materiale a Conferinței științifice inter universitare a tinerilor cercetători la tema „Evoluția constituționalismului în Republica Moldova”, Chișinău, USEM, 2018.

22. GUGEAC, Ion, *Constituția la răscruce de milenii*, Chișinău: S.n., 2013.

23. GUCEAC, Ion, *Evoluția constituționalismului în Republica Moldova*, Chișinău: Tipografia Centrală, 2000.

24. GUCEAC, Ion, *Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept*, Chișinău, 2003. (coautor: Gheorghe Costachi)

25. LAVRIC, Aurelian, *Misiunea statului moldovenesc: de la origine până în prezent*, Materialele conferinței științifice internaționale, IRIM, 24-25 martie 2017.

26. Politica Externă a Republicii Moldova. [On-line]: <http://www.mfa.gov.md/cooperare-bilaterala/>

27. PUȘCAȘ, Victor, *Consolidarea Statalității: de la Declarația de Suveranitate spre Declarația de Independență*, www.politicon.md, 2015, „Săptămâna” 14 și 21.08.2015.

28. PUȘCAȘ, Victor, *Ireversibilitatea Independenței*, www.politicon.md, 28.08.2013.

29. PUȘCAȘ, Victor, *Dezvoltarea Constituțională a Republicii Moldova: 20 de ani de la adoptarea Constituției*, Revista I.N.J Nr 2, 2014.

30. PUȘCAȘ, Victor, *Independența Moldovei are un caracter ireversibil*, revista „Săptămâna”, din 31.01.2014.

31. PUȘCAȘ, Victor, "Adunarea festivă cu ocazia 660 de ani de la întemeierea țării Moldovei" Președinția Republicii Moldova, 02 Februarie 2019.

32. PUȘCAȘ, Victor, *Conceptul și conținutul suveranității*, revista „Justiția constituțională”, Nr 4, 2006.

33. PUȘCAȘ, Victor, *Adoptarea Constituției în 1994 este cel mai important act istoric*, www.tribuna.md, 2013.

34. PUȘCAȘ, Victor, *Ha neperpĕctmke vĕex zol*, www.vedo-mosti.md, 24.02.2017.

35. PUȘCAȘ, Victor, *Dacă se dorește, de ce să nu se accepte*, *Săptămâna*, 10.01.2014.

36. PUȘCAȘ, Victor, *Dezvoltarea sistemului național de drept prin prisma continuității istorice*, Materialele conferinței din 24-25 martie 2017, IRIM.

37. Referendumul din Republica Moldova, 1994, [On-line]: https://ro.wikipedia.org/wiki/Referendumul_din_Republica_Moldova_1994

38. ROMAN, Alexandru, *Istoria prava Moldovî, Ucebnoe posobie*, Chișinău ROMAN, Alexandru, "Slaveanskii Universitet", 2012, 267 p.

39. ROMAN Alexandru, STEPANIUC Victor, LAVRIC Alexandru, „Ștefan cel Mare – făuritor al gloriei Moldovei”, Studiu istoric, Chișinău, 2018.

40. ROMAN Alexandru, *Moldova în cadrul sistemului de relații internaționale din secolele XIV – XVII*. Capitolul III la *Istoria Moldovei, Vol. I*, pp. 161 – 209. Chișinău, 2016.

41. SNEGUR, Mircea, *Afirmarea independenței Republicii Moldova ca stat independent*, www.politicon.md, 30.08.2013.

42. SNEGUR, Mircea, *Consolidarea statalității și integrării europene este ireversibilă*, <https://moldova.europalibera.org/a/3543232.html>, Chișinău, 2011.

43. "7 decembrie 1917 - Primul guvern al Republicii Democratice Moldovenești", 2015' [On-line]: <https://www.timpul.md/articol/7-decembrie-1917---primul-guvern-al-republicii-democratice-moldovene-ti-84137.html>, (accesat 02 Februarie 2019).

44. URECHE, Grigore, COSTIN Miron, NECULCE Ion, *Letopisețul Țării Moldovei*, Editura Garamond

45. Vasile Lupu, [On-line]: <http://www.moldovenii.md/md/people/844/>, (accesat 02 Februarie 2019).